

PAŃSTWOWY SYSTEM PORADNICTWA SPORTOWO-LEKARSKIEGO W POLSCE W LATACH 1928–1939*

Henryk Kuński

Z potrzeby zwiększenia bezpieczeństwa zdrowotnego osób uprawiających ćwiczenia fizyczne, pokolenia dorastającego w czasie i po wojnie, przy ówczesnym przekonaniu władz państwowych, o roli tychże w kształtowaniu sił biologicznych narodu, w tym „żywej siły armii”, podjęto decyzję o powołaniu systemu poradnictwa sportowo-lekarskiego. Na polecenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego, Dyrektor Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, w maju 1928 roku wydał rozporządzenie zobowiązujące sportowców do badań sportowo-lekarskich i organizacji systemu poradnictwa sportowo-lekarskiego na terenie całego kraju.

Wcześniej, w kilka miesięcy po przewrocie majowym, 10 listopada 1926 r. ministrowie spraw wojskowych, wyznań religijnych i oświecenia publicznego i spraw wewnętrznych wystąpili na posiedzeniu Prezydium Rady Ministrów ze wspólnym wnioskiem w sprawie podniesienia poziomu wychowania fizycznego w Polsce [1,2]. Rada Ministrów podjęła w tej sprawie uchwałę, powierzając jej wykonanie ministrowi spraw wojskowych, przy którym miał powstać urząd państwowy, uprawniony do koordynowania wszelkiej działalności na polu wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Uchwałą rząd dał wyraz swemu stanowisku, że odrodzenie fizyczne narodu uważa za warunek jego rozwoju. W styczniu 1927 r. doszło do powołania Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PUWFiPW) i Rady Naukowej Wychowania Fizycznego (RNWF), jako organu doradczego. Urząd podlegał bezpośrednio ministerstwu spraw wojskowych. Minister był również z urzędu przewodniczącym RNWF. Rada pracowała koncepcyjnie, jej zadaniem było wypowiadanie opinii o projektach rządowych dotyczących wychowania

fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego oraz opracowywanie założeń teoretycznych. Zadania realizowała przy pomocy powoływanych na miarę potrzeby komisji. Funkcję przewodniczącego pełnił od chwili jej powstania do chwili swej śmierci marszałek Józef Piłsudski, po nim z urzędu gen. Edward Rydz-Śmigły (późniejszy marszałek), których w pracach szczegółowych zastępował szef departamentu zdrowia Ministerstwa Spraw Wojskowych, gen Stanisław Roupert¹, będący równocześnie przewodniczącym komisji lekarskiej. Sekretarzem Rady, sprawozdawcą jej działalności do połowy 1931 r. była dr Eugenia Lewicka². PUWFiPW wraz z terenowymi ogniwami stanowił bardzo sprawny aparat zarządzania sprawami wf i sportu.

Wyrazem polityki państwa, wspierającej ideę wzmacniania biologicznego narodu, poprzez wdrożenie do systematycznych ćwiczeń fizycznych, była popularyzacja zdobywania Państwowej Odznaki Sportowej (POS). Odznaka była swego rodzaju miernikiem sprawności fizycznej, miała za zadanie trzymać wszystkich obywateli kraju w wieku od lat 14 do starości późnej, lecz tęgiej, w pogotowiu zdrowia i sprawności fizycznej, w poczuciu własnych sił i niepoddawaniu się niszczącym mocom życia. POS nie mogła być zdobywana dożywotnio. Legitymacja POS przedstawiała być ważna po 2 latach, przeto zachęcała do stałego uprawiania ćwiczeń fizycznych. Ze względu na zdrowie kandydatów do prób, każdy z nich musiał uprzednio uzyskać zgodę lekarza [3]. Odznaka wpięta do klapy marynarki była przedmiotem dumy i honoru jej posiadacza.

W czasach współczesnych wydarzeniami poprzedzającymi powołanie systemu poradnictwa sportowo-lekarskiego w Polsce były:

- wydanie z okazji Wystawy Sportowej w Warszawie w 1903 roku, pod redakcją prof. Teodora Herynga

* Tekst referatu wygłoszony podczas XXIII Zjazdu Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji w Łodzi, 17-19 czerwca 2013 r. Opublikowany w: J. Supady (red.) Szkice z historii medycyny, t. II, Łódź, 2013, s. 205-212. Przedruk za zgodą Autora i wydawcy.

¹ Stanisław Roupert (1887–1945), lekarz, generał, zaufany oficer marszałka Józefa Piłsudskiego, jego zastępca w przewodniczeniu RNWF i przewodniczący jej Komisji Lekarskiej (1927–1939), członek Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego (1931–45).

² Eugenia Lewicka (1896–1931), lekarz uzdrowiskowy, organizator i wiodący lekarz Zakładu Kąpiei Słoneczno-Powietrznych i Kuracji Sportowców w Druskiennikach, członek i sekretarz RNWF, twórca i pierwszy kierownik Pracowni Doświadczalnej RNWF (1929–1931).

- książki pt. „Higiena Sportu” [4] m.in. z rozdziałem poświęconym fizjologii i patologii pracy mięśniowej autorstwa dr Henryka Nusbauma i wskazówkami do kwalifikacji do udziału w zawodach sportowych opracowanych przez prof. Teodora Herynga i dr Józefa Pawińskiego³;
- drugie rozszerzone i znacznie uzupełnione wydanie w 1917 roku „Higieny Sportu” [5], zawierające rozdziały autorstwa współredaktora dr Władysława Osmolskiego⁴ i opracowanie dr Józefa Pawińskiego o przemęczeniu serca;
 - rozpoczęcie w 1923 roku cyklu badań układu krążenia u sportowców przez dr Eleonorę Reicher w II Klinice Chorób Wewnętrznych na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego, kierowanej przez prof. Antoniego Gluzińskiego;
 - podjęcie badań nad efektami ćwiczeń fizycznych u kursantów Głównej Wojskowej Szkoły Gimnastyki i Sportów w Poznaniu wraz z opublikowaniem w roku 1925. przez dr Włodzimierza Missiurę rozprawy pt. „Laboratorium fizjologiczne na usługach wychowania fizycznego i sportu”⁵;
 - utworzenie jesienią 1924 roku, staraniem dr Władysława Fuchsa-Dybowskiego, Pracowni Sportowo-Lekarskiej w Zakładzie Patologii Ogólnej i Doświadczalnej Uniwersytetu Jana Kazimierza i Sekcji Higieny Sportu Polskiego Towarzystwa Higienicznego we Lwowie⁶;
 - w obradach Sekcji higieny szkolnej i wychowania fizycznego XII Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w 1925 r. w Warszawie, przedstawiono pierwsze doświadczenia z pracy poradni sportowo-lekarskiej we Lwowie (W. Dybowski) i wizji kwalifikacji lekarza sportowego (W. Osmolski);
 - w marcu 1926 r. rozpoczęła działalność poradnia sportowo-lekarska przy Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego na bazie lokalowej i sprzętowej Centralnej Szkoły Wojskowej Gimnastyki i Sportów w Poznaniu. Lekarzem

Studium odpowiedzialnym za dział chirurgiczno-ortopedyczny był dr Wiktor Dega⁷;

- utworzenie w r. akademickim 1927/28 na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego, dwóch placówek naukowych dotyczących lekarskich problemów wychowania fizycznego i sportu: Klinicznej Poradni Wychowania Fizycznego przy II Klinice Chorób Wewnętrznych, której kierownictwo prof. Witold Orłowski zlecił dr Eleonorze Reicher [6] oraz Pracowni Fizjologicznej Wychowania Fizycznego i Sportu w Zakładzie Fizjologii, której kierownictwo prof. Franciszek Czubalski zlecił dr Włodzimierzowi Missiurze.

Przy takim zainteresowaniu środowiska lekarskiego problemami opieki nad osobami uprawiającymi ćwiczenia fizyczne, poczynania władz państwowych miały szanse na powodzenie realizacji swoich zamierzeń. Już na pierwszym posiedzeniu RNWF, w dniu 15 lutego 1927 r. gen. Stanisław Rouppert referował problem organizacji opieki lekarskiej nad wychowaniem fizycznym i sportem. Powołano komisję dla spraw jej zorganizowania⁸.

Projekt powołania systemu lekarskiej opieki nad sportowcami przedstawił podczas II plenarnego posiedzenia RNWF w kwietniu 1928 r., dr Władysław Dybowski [7]. Projekt obejmował organizację Poradni Sportowo-Lekarskich przy Ośrodkach WF i PW, standard badania lekarskiego, szczegółowe wyposażenie sprzętowe nowotworzonych placówek oraz szczegółowy program kursu informacyjnego lekarzy sportowych. Standard badań został określony w instrukcji autorstwa dr W. Dybowskiego pt. „Badanie zdolności fizycznej dla celów wychowania fizycznego i sportu”. Wytyczne pełnego badania obejmujące kartę lekarską i kartę sprawności, uzupełnione szczegółowym badaniem antropometrycznym były trudne do wykonania w czasie przewidzianym na poradę. Kliniczne podejście do metod badania sportowo-lekarskiego reprezentowała dr Eleonora Reicher⁹. Jej poglądy zo-

³ Teodor Heryng (1847–1925), lekarz, wybitny laryngolog, profesor honorowy Uniwersytetu Warszawskiego, propagator gimnastyki i innych sportów, aktywny współorganizator Wystaw Higienicznych (1887, 1897) i Wystawy Sportowej (1903) w Warszawie.

⁴ Władysław Osmolski (1883–1935), lekarz, pułkownik WP, dziennikarz i działacz sportowy, teoretyk wychowania fizycznego, wykładowca na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego (1931–1935), jednocześnie przez trzy lata na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Pierwszy dyrektor CIWF w Warszawie (1929–1931).

⁵ Włodzimierz Jan Missiuro (1892–1967), lekarz, podpułkownik WP, fizjolog, profesor medycyny, współtwórca polskiej fizjologii stosowanej w obrębie medycyny sportowej, lotniczej i pracy. Niestrudzony organizator placówek i życia naukowego. współredaktor czasopism „Przeglądu Sportowo-Lekarskiego” i „Przeglądu Fizjologii Ruchu” (1929–1939). W okresie międzywojnia kierował ośrodkiem naukowym na bazie Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego (1931–1938) i po wojnie był twórcą i dyrektorem Instytutu Naukowego Kultury Fizycznej w Warszawie (1953–1967). Członek Stowarzyszenia Lekarzy Sportowych, po jego przekształceniu przez dwie kadencje prezes Polskiego Towarzystwa Medycyny Sportowej (PTMS). Czynny uczestnik światowych kongresów naukowych FIMS'u w latach 1928–1966, podczas których przedstawiał wyniki swoich badań wchodzących w zakres medycyny sportowej. Należy do najbardziej znanych polskich uczonych w światowym środowisku medycyny sportowej.

⁶ Władysław Dybowski (1892–1969), przed zmianą nazwiska Oulehla-Fuchs, usynowiony w 1925 r. przez swojego teścia prof. Benedykta Dybowskiego, lekarz, podpułkownik WP, docent wychowania fizycznego na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Kierownik Zakładu Fizjologii CIWF w Warszawie (1929–1931), fizjolog w CBL-L/IBLL w Warszawie (1931–1939). Członek RNWF i wiceprzewodniczący jej Komisji Lekarskiej. Po wojnie pozostał w Wielkiej Brytanii, jako pracownik cywilny NATO.

⁷ Wiktor Dega (1896–1995), lekarz chirurg ortopeda, twórca polskiej szkoły rehabilitacji ruchowej; lekarz Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego (1926–1936, czynny uczestnik Kongresu FIMS w Berlinie (1936).

⁸ Do składu Komisji dla spraw zorganizowanie opieki lekarskiej nad wychowaniem fizycznym, powołanej na pierwszym posiedzeniu Rady Naukowej Wychowania Fizycznego w dniu 15 lutego 1927 r., powołano gen. dr Stanisława Roupperta [Szefa Departamentu VIII, Sanitarnego Ministerstwa Spraw Wojskowych], dr Czesława Wroczyńskiego [Dyrektora Departamentu Służby Zdrowia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych], mjr. dr Władysława Dybowskiego [Lwów], dr Eugenię Lewicką, prof. dr Stanisława Ciechanowskiego [Kraków] i dr Stanisława Kopczyńskiego [Naczelną wizytator higieny szkolnej w Ministerstwie W.R i O.P.]. Sprawozdanie z I Posiedzenia Rady Naukowej Wychowania Fizycznego. „Wychowanie Fizyczne”, 1927, 8(4): 98–99.

stały powszechnie przyjęte w praktycznej działalności poradni i lekarzy w latach 1932-1939. W kierowanej przez siebie placówce, wprowadziła zgodnie ze szkołą prof. Witolda Orłowskiego, szkic badania, na podstawie którego, lekarz wobec uczestnika ćwiczeń fizycznych powinien stwierdzić: 1. Czy badany jest klinicznie zdrowy? 2. Do jakich ćwiczeń nadaje się z racji swojej budowy fizycznej? 3. Jakie ćwiczenia mogą mieć dla niego działanie najkorzystniejsze? 4. Jakie jest dotychczasowe oddziaływanie (dodatnie czy ujemne) systematycznie stosowanych ćwiczeń (ewentualnie sportów) na jego ustrój? W zależności od odpowiedzi na powyższe pytania lekarz: 1) wskazuje badanemu odpowiednie dla niego formy aktywności ruchowej w zależności od płci, wieku, stanu zdrowia, stopnia rozwoju fizycznego i zaprawy; 2) eliminuje chorych z zajęć wychowania fizycznego i sportu oraz kieruje ich do leczenia; 3) wskazuje słabym, z wadami budowy i postawy, odpowiednie dla nich ćwiczenia rozwijające i wyrównawcze. Opracowała szczegółowe przeciwwskazania i wskazania do uprawiania wybranych sportowych form ćwiczeń fizycznych, dla osób zdrowych i chorych [8].

W latach 1928-1930 powołano pierwszych 7 Poradni: w Warszawie, Lwowie, Krakowie, Poznaniu, Wilnie, Łodzi i Katowicach. Do roku 1932, kolejnych 8: w Bydgoszczy, Toruniu, Grodnie, Białymstoku, Lublinie, Brześciu n/Bugiem, Łucku i Przemyślu. W sumie wg danych Rocznika Statystycznego do roku 1934 istniało 15 poradni. W latach 1935-1938 liczba poradni wzrosła do 92, obok 4 uniwersyteckich (w Warszawie, Lwowie i Wilnie) [9]. Poza pracami poradni sportowo-lekarskich ćwiczący i uprawiający sport mieli zapewnioną opiekę lekarską zarówno w zakresie badań, jak i otrzymania pomocy w razie choroby przez lekarzy wojskowych i samorządowych. W razie nieszczęśliwego wypadku ćwiczącego sportowca, jak też gdy czynności ich związane były w wykonywaniu nakazanych, względnie objętych programem obozu lub kursu ćwiczeń lub czynnościami instruktorskimi, przysługiwała im bezpłatna opieka lekarska w szpitalach wojskowych. W grudniu 1936 r. uruchomiono, kierowaną przez prof. Adolfa Wojciechowskiego Poradnię Sportowo-Chirurgiczną przy II Klinice Chirurgicznej Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie¹⁰. Od 1 stycznia 1939 r. przy 41 Poradniach Sportowo-Lekarskich powołano

Przychodnie Lotniczo-Lekarskie obejmujące obszar całego kraju, do zadań których należało badanie kandydatów do wszelkiego rodzaju lotnictwa. Praktycznie kierownicy poradni sportowych zostawali jednocześnie kierownikami przychodni lotniczych. W końcu lat trzydziestych XX wieku, zadania opieki nad sportowcami, zaczęto zlecać lekarzom nowo tworzonym Ośrodkom Zdrowia [10]. W końcu lat trzydziestych XX w. poradnictwem było objęte około 40% osób uprawiających sport. Opiekę lekarską nad wychowaniem fizycznym w wojsku sprawowali lekarze pułkowi, przechodzący odpowiednie okresowe doszkalanie w Centrum Wyszczolenia Sanitarnego w Warszawie. Podobną nad wychowaniem fizycznym w szkole pełnili lekarze szkolni, systematycznie doszkalczeni na kilkutygodniowych kursach dla lekarzy opiekujących się wychowaniem fizycznym.

Nadzór nad pracą poradni sprawował odpowiedni referat PUWFiPW, od 1934 r. już jako referat lekarski, kierowany przez dr Romana Rettingera, od 1937 przez dr Mariana Grodzkiego. Efekty pracy poradni opiniowała Komisja Lekarska RNWF. Fundamentalną opinię o pierwszych poczynaniach poradni wraz z propozycjami na przyszłość opracował w 1933 r. dr Józef Garbień [11]¹¹.

W latach 1936-1937 w sporcie pracowało blisko 500 lekarzy, wśród nich 270 przeszkolonych na kursach szkolenia podyplomowego, tzw. kursach informacyjnych. W latach 1928-1929 pierwsze trzy kursy informacyjne odbyły się w Państwowym Zakładzie Higieny (PZH) w Warszawie, w Studium Wychowania Fizycznego UJ w Krakowie i Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Od 1931 do 1939 r. kursy organizowano w CIWF [21]. Wykładowcami wyznaczającymi główne zadania i metody badania sportowo-lekarskiego byli w obszarze medycyny wewnętrznej dr Eleonora Reicher, w obszarze chirurgii ortopedycznej prof. Adolf Wojciechowski, w obszarze fizjologii dr Włodzimierz Missiuro, w obszarze pediatrii dr Jan Bogdanowicz. W kolejnych latach modyfikowano kartę badania i opracowano wskazania i przeciwwskazania do określonych ćwiczeń fizycznych i dyscyplin sportowych. Znaczące piętno na kształtowanie zadań lekarza sportowego i metodykę badania, poprzez swoje wykłady i publikacje wywarła dr Eleonora Reicher. Jej książkowe wydanie dysertacji habilitacyjnej pt. „O działaniu ćwiczeń cielesnych na ustrój ludzi

⁹ Eleonora Reicher (1884-1973), lekarz internista i reumatolog. W latach 1917-1920 asystent w klinice kierowanej przez prof. Hermanna Sahlięgo w Berlinie. Od 1921 do 1939 asystent, adiunkt i docent w II Klinice Chorób Wewnętrznych, kierowanej do 1927 r. przez prof. Antoniego Gluzińskiego, w latach 1928-1939 przez prof. Witolda Orłowskiego. Członek Rady Naukowej Wychowania Fizycznego (1927-1939). Po wojnie w Uniwersytecie Warszawskim jako docent i profesor od 1947 r., po przekształceniach w latach 1950-56 w Akademii Medycznej w Warszawie. Działalność naukowa i zawodowa w latach powojennych związana była niepodzielnie z powstaniem i rozwojem Instytutu Reumatologicznego w Warszawie oraz organizacją poradnictwa reumatologicznego i lecznictwa sanatoryjnego w Polsce.

¹⁰ Adolf Wojciechowski (1886-po 1946), lekarz, chirurg, profesor, kierownik II Kliniki Chirurgicznej Uniwersytetu Warszawskiego, jednocześnie kierownik Zakładu Anatomii i Mechaniki Ruchu w CIWF w Warszawie. Należy do pionierów chirurgii sportu w Polsce, autor podręczników z zakresu traumatologii sportu.

¹¹ Józef Daniel Garbień (1896-1954), lekarz, chirurg, wybitny sportowiec, wielokrotny reprezentant Polski w piłce nożnej, uczeń prof. Hilarego Schramma, ordynator Oddziału Chirurgicznego i dyrektor Szpitala im. Marszałka Piłsudskiego w Chrzanowie (1933-1939).

zdrowych i chorych” miał cechy unikalnego w skali światowej podręcznika wykorzystania ćwiczeń fizycznych w celach profilaktycznych i leczniczych [13]. Podstawą bibliotekę lekarza sportowego uzupełniały monografia dr Tadeusza Bętkowskiego pt. „Chirurgia ćwiczeń fizycznych i sportu. Wskazówki dla lekarzy sportowych i wojskowych” (1931) oraz cykl prac dr Włodzimierza Missiury z zakresu fizjologii wysiłków fizycznych publikowanych w „Przeglądzie Sportowo-Lekarskim”, „Przeglądzie Fizjologii Ruchu” i „Lekarzu Wojskowym”.

Podstawową bazą kadrową poradnictwa sportowo-lekarskiego byli lekarze wojskowi, pokolenia podchorążych Szkoły Podchorążych Sanitarnych, kończących studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego [14]. W ramach obowiązkowych zajęć w Szkole, podchorążowie przechodzili praktyczny kurs medycyny sportowej, później mógł być uzupełniony kursem w CIWF [15].

Poradnictwo sportowo-lekarskie, które stanowiło bazę praktyczną rozwoju medycyny sportowej, jako wyodrębniającej się specjalizacji lekarskiej, od swojego zarania miało znaczące wsparcie środowiska naukowego, nade wszystko wśród luminarzy polskiej medycyny jako promotorów dla utalentowanych badaczy. Przy wsparciu finansowym PUWFIPW w latach 1929–1938 zrealizowano szereg znaczących programów badawczych. Należały do nich:

- wielospecjalistyczne badania uczestników zawodów narciarskich FIS w Zakopanem w 1929 r. pod kierunkiem Stanisława Roupperta [16]¹²;
- badania lekarskie uczestników zawodów marszowych i narciarskich „Szlakiem Kadrówki” i „Szlakiem Huculskim II Brygady Legionów” w latach 1933–1934 [17,18];
- badania wpływu ćwiczeń fizycznych na ustrój ludzi zdrowych i chorych w II Klinice Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu Warszawskiego latach 1923–1932;
- diagnostyka tzw. wytrenowania sportowca i tolerancji niedotlenienia wysokościowego i oziębienia organizmu [19];
- badania patofizjologiczne przeciążenia układu ruchu u sportowców, traktowane jako choroby zawodowe [20].

Osiągnięcia organizacyjne i naukowe, obok publikacji krajowych i czasopismach zagranicznych były przedmiotem prezentacji, najczęściej jako referaty programowe na obradach Międzynarodowej Federacji Medycyny Sportu (FIMS), od jej pierwszego Kongresu w Amsterdamie w 1928 r. do siódmego w 1939 r. w Brukseli. Szczególnie liczny był udział polskiej delegacji na pierwszym¹³. Przedstawiciel Polski, dr Władysław Dybowski był współzałożycielem Federacji i członkiem jej Zarządu w całym okresie międzywojnia.

Dążenia do integracji środowiska sportowo-lekarskiego, stworzenia forum prezentacji wyników badań legło u podstaw powołania w lutym 1937 r. w Worochcie na pierwszym Zjeździe Polskich Lekarzy Sportowych, organizacji „Stowarzyszenie Lekarzy Sportowych” [23, 24]¹⁴. Prezesem wybrano doc. Gustawa Szulca, dyrektora PZH w Warszawie [25]. Drugi zjazd odbył się w 1939 r. w Zakopanem [26], podczas którego referaty programowe wygłosili doc. Władysław Dybowski, doc. Eleonora Reicher, doc. Michał Rosnowski i dr Henryk Levittoux, dwaj ostatni ofiary zbrodni „katyńskiej” w 1940 r.

Można wskazać na znaczący współudział pionierów medycyny sportowej w postęпах pokrewnych dyscyplin medycznych, m.in. medycyny lotniczej (W. Missiuro, W. Dybowski), medycyny pracy (W. Missiuro), reumatologii (E. Reicher, J. Titz-Kosko) i medycyny rehabilitacyjnej (W. Dega) w Polsce [27, 28].

Wypracowana oryginalna idea praktyki poradnictwa sportowo-lekarskiego w okresie 1928–1939 w Polsce, drogą sztafety pokoleń ukształtowanych w II Rzeczypospolitej, oddziaływała na rozwój medycyny sportowej przez kolejne dziesięciolecia niemal do końca XX wieku.

Podsumowanie

1. W latach 1928–1939 powstał przejrzysty system organizacji poradnictwa sportowo-lekarskiego w Polsce ze stałym zabezpieczeniem finansowym przez urząd państwowy podlegający władzom wojskowym.
2. W zcentralizowanym ośrodku kształcenia podyplomowego lekarzy opiekujących się wychowaniem fizycznym i sportem, wykładowcami byli specjaliści

¹² Badania lekarskie na Międzynarodowych Zawodach Narciarskich FIS 1929 w Zakopanem. Podczas zawodów zostały zorganizowane przez RNWF badania naukowo-lekarskie. Badania składały się z następujących działów: 1. Badania antropometryczne (doc. dr Jan Mydlarski); 2. Badania elektrokardiograficzne (dr Michał Rosnowski); 3. Badania czynności układu krążenia i oddychania (dr Włodzimierz Missiuro, doc. dr Gustaw Szulc, dr Eugenia Lewicka, Zofia Domosławska-Zabawska i Józef Mazurek); 4. Badanie rentgenowskie (dr dr Lenartowska, Lenartowski i Karwowski – Zakopane); 5. Badanie laboratoryjne krwi (dr dr Włodzimierz Mozołowski, Stanisław Legeżyński, Edmund Mikulaszek, Jerzy Kaulbersz – Łwów, Kraków); 6. Badania psychotechniczne (dr Bohdan Zawadzki); 7. Badanie kondycji na trasie i na mecie (gen. dr Stanisław Rouppert, dr Władysław Dybowski).

¹³ W obradach Międzynarodowego Kongresu Wychowania Fizycznego i Sportu w dniach 2 – 5 sierpnia 1928 r. w Amsterdamie, jako zaproszeni imiennie, ze strony polskiej brali udział: gen. dr Stanisław Rouppert, profesorowie Stanisław Ciechanowski i Jakub Parnas, doc. dr Gustaw Szulc, dr Władysław Osmolski, dr Władysław Dybowski, dr Włodzimierz Missiuro, dr Włodzimierz Mozołowski i red. Kazimiera Muszałówna.

¹⁴ Skład Zarządu Stowarzyszenia Lekarzy Sportowych powołanego podczas I Zjazdu w dniu 10 lutego 1937 r. w Worochcie. Prezes – Płk. doc. dr Gustaw Szulc, wiceprezesi – Ppłk. doc. dr Władysław Dybowski i dr Wacław Majewski, sekretarz – kpt. dr Roman Rettinger, skarbnik – dr Juliusz Majkowski. Referat propagandy – dr Stanisław Luxenburg. Członkowie Zarządu – mjr. dr Jerzy Kochanowski, dr Helena Budkiewicz i dr Edward Bemski. Siedzibą Zarządu Głównego jest Warszawa (Państwowa Szkoła Higieny – ul. Chocimska 24).

w swoich dziedzinach, łączących bieżące badania naukowe w dziedzinie medycyny sportowej z dydaktyką.

3. W tworzeniu podstaw dla rozwoju medycyny sportowej w Polsce, znaczące wsparcie utalentowanym badaczom, którzy łączyli swoją działalność też na polu pokrewnych dyscyplin medycznych, udzielili wybitni polscy uczeni.
4. Idee opieki nad sportowcami rozwijane w międzywojniu, oddziaływały na rozwój medycyny sportowej w Polsce niemal do końca XX wieku.

Piśmiennictwo / References:

1. H. Młodzianowska-Jakubowska, Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przepisów Wojskowego w Polsce do 1939 r., „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie” 1963, s. 355-383.
2. E. Lewicka, Sprawozdanie z działalności Rady Naukowej Wychowania Fizycznego, „Przegląd Sportowo-Lekarski” 1929, T. 1, nr 2, s. 201-203.
3. K. Muszałówna, Jeden rok POS, „Wychowanie Fizyczne” 1932, T. 13, nr 12, s. 75-80.
4. T. Heryng, J. Pawiński, Wskazówki dla lekarzy kwalifikujących kandydatów do wyścigów klubowych. W: Hygiena Sportu. Wystawa Sportowa. Sekcja Hygieniczna, Warszawa 1903, s. 182-184.
5. T. Heryng, W. Osmolski (red), Hygiena Sportu, wyd. II, Wydawnictwo Arcta, Warszawa 1917, ss. 380.
6. W. Orłowski, Wspomnienia. Okres warszawski (styczeń 1926 – sierpień 1939, „Archiwum Historii Medycyny” 1967, T. 30, nr 1, s. 115-143.
7. W. Dybowski, Opieka lekarska nad wychowaniem fizycznym i sportem, Protokół posiedzenia Rady Naukowej Wychowania Fizycznego odbytego w dniu 16 kwietnia 1928 r., s. 38-45. CAW. I. 300. 69.
8. E. Reicher, O leczniczym znaczeniu ćwiczeń cielesnych w różnych okresach życia, „Lekarz Wojskowy” 1935, T. 25, nr 7, s. 378-397.
9. R. Rettinger, Organizacja opieki lekarskiej w sporcie, „Wychowanie Fizyczne” 1937, T. 18, nr 3-4, s. 99-107.
10. G. Szulc, Opieka lekarska nad sportem, „Lekarz Wojskowy” 1938, T. 31, nr 5, s. 564-576.
11. J. Garbień, Opieka lekarska w sporcie, „Wychowanie Fizyczne” 1933, T. 14, nr 5, s. 164-176.
12. H. Kuński, Od kursów informacyjnych dla lekarzy sportowych do specjalizacji z medycyny sportowej, „Medycyna Sportowa” 2002, T. 18, nr 6, s. 219-228.
13. E. Reicher, O działaniu ćwiczeń cielesnych na ustrój ludzi zdrowych i chorych. Nakładem Polskiego Archiwum Medycyny Wewnętrznej, Warszawa 1932, ss. 300.
14. Z. Gilewicz, Lekarz wojskowy a lekarz sportowy, „Lekarz Wojskowy” 1936, T. 27, nr 8, s. 449-460.
15. T. Roźniatowski, Mój żywot lekarza wojskowego, Wyd. MON, Warszawa 1987, s. 67-68.
16. S. Rouppert, E. Lewicka, G. Szulc, W. Missiuro (red). Zawody narciarskie w świetle badań lekarskich, sprawozdanie z prac Komisji lekarskiej wykonanych w czasie międzynarodowych zawodów narciarskich w Zakopanem w roku 1929, Warszawa 1932, ss. 369.
17. G. Szulc, Wojskowe zawody marszowe i narciarskie w świetle badań lekarskich, „Lekarz Wojskowy” 1936, T. 28, nr 12, s. 810-823.
18. W. Missiuro, O zjawiskach oddechowych w przebiegu wypoczynku po wysiłkach długotrwałych, „Lekarz Wojskowy”, 1936, T. 28, nr 9, s. 613-624.
19. W. Dybowski, Ciśnienie krwi jako wskaźnik zmęczenia i wypoczynku po większych wysiłkach, „Lekarz Wojskowy” 1937, T. 29, nr 6, s. 347-355.
20. H. Levittoux, Kliniczne postacie przetrenowania mięśnia, „Lekarz Wojskowy” 1939, T. 33, nr 6, s. 670-676. H. Levittoux, O chorobach zawodowych sportowców, „Lekarz Wojskowy” 1939, T. 34, nr 1, s. 52-66.
21. Międzynarodowy Kongres Wychowania Fizycznego i Sportu. „Wychowanie Fizyczne”, 1928, T. 9, nr 9-10, s. 276-278.
22. J. Lankosz, I Zjazd Polskich Lekarzy Sportowych w Worochcie, „Polska Gazeta Lekarska” 1937, T. 16, nr 11, s. 211-212;
23. Dr R. I Zjazd Polskich Lekarzy Sportowych i organizacji „Stowarzyszenia Lekarzy Sportowych” pod protektorem gen. Dr. Roupperta S., „Wychowanie Fizyczne” 1937, T. 18, nr 1-2, s. 78-79.
24. Zarząd Główny Stowarzyszenia Lekarzy Sportowych, „Wiedza Lekarska” 1937, T. 12, nr 12, s. 400.
25. Gustaw Szulc (1884-1941), lekarz, pułkownik WP, higienista i fizjolog, profesor medycyny, naczelny dyrektor PZH w Warszawie, współredaktor czasopisma „Przegląd Sportowo-Lekarski”.
26. II Zjazd Naukowy Polskich Lekarzy Sportowych w Zakopanem, „Wiedza Lekarska” 1939, T. 13, nr 6, s. 183-184
27. H. Kuński, Wspólne drogi rozwoju medycyny sportowej i innych dyscyplin medycznych w XX wieku w Polsce. W: J. Supady (red), Szkice z historii medycyny, Łódź, 2010, s. 309-316.
28. H. Kuński, Współudział medycyny sportowej w rozwoju pokrewnych dyscyplin medycznych w XX wieku w Polsce, „Kultura Fizyczna” 2010, T. 64, nr 9-12, s. 15-20.

Adres do korespondencji / Address for correspondence:

Henryk Kuński
ul. Kogucia 21/2
91-504 Łódź
e-mail: krystynadk@neostrada.pl